

Corné Hanssen

Leergrammatica Arabisch



uitgeverij
coutinho

Voorwoord

Het leren van een vreemde taal levert niet alleen kennis van die taal op, het opent ook de poort naar andere culturen, onbekende geschiedenissen, en bovenal harten van mensen. Het Arabisch met zijn in veler oren ruwe klanken en zijn fascinerende en ogenschijnlijk complexe schrift ontsluit een wereld die zich uitstrekt van Noord-Afrika tot Centraal-Azië, en een tijd die van het heden teruggaat tot het begin van de middeleeuwen.

Hoe ingewikkeld het Arabisch en zijn schrift zich in eerste instantie ook aan ons voordoen, de grammatica ervan is ondergebracht in regels die weinig uitzonderingen kennen. Het kan op een grondige en gedetailleerde wijze geleerd worden door deze regels systematisch stap voor stap te bestuderen. Dat is opzet van dit boek: beginnend met het schrift volgen de grammaticale verschijnselen elkaar op een weldoordachte manier op, zodat er een solide bouwwerk ontstaat. Na dertig lessen zijn de belangrijkste elementen van de grammatica aan de orde geweest, en is een basis gelegd voor het zelfstandig lezen van teksten en het voeren van conversaties waarmee u zich in het dagelijkse leven vrij kunt bewegen.

Wat de behandeling van de grammatica betreft heeft het boek vier delen. In *Het Arabische schrift* leert u Arabisch lezen en schrijven, zij het dat u dan nog niet begrijpt wat u leest. De lessen 1 tot en met 4 gaan over de zinnen waarin alleen het werkwoord zijn aangetroffen wordt. In de lessen 5 tot en met 11 wordt de vervoeging van het grootste deel van de werkwoorden behandeld. Vanaf les 12 is zinsbouw het belangrijkste thema, en komen de van het werkwoord afgeleide naamwoorden aan bod.

De woordenschat wordt op een natuurlijke manier opgebouwd vanuit de persoonlijke omgeving naar een veelheid van situaties en contexten zoals vervoer, toerisme, de politiek, de media, het weer, gezondheid, uitgaan en studie. In de lessen 12 tot en met 23 raakt u aan de hand van een verhaal uit *Duizend-en-een-nacht* vertrouwd met het Arabisch van meer dan een millennium geleden. Modern proza komt in de lessen 24 tot en met 30 aan bod bij het lezen van het verhaal *Za'balawi* van de Egyptische auteur Naguib Mahfouz. Een zestal Korancitaten verspreid over verschillende lessen laten u kennismaken met het bijzondere Arabisch van de Koran. De woordenlijsten van iedere les bevatten woorden en uitdrukkingen die gangbaar zijn in beleefde (en in één geval onbeleefde) conversatie zodat u op een natuurlijke manier gesprekken kunt voeren met moedertaalsprekers.

Iedere les bestaat uit vier delen. In het eerste deel wordt steeds de nieuwe grammatica behandeld. Dit deel is zodanig geschreven dat u het zelfstandig kunt bestuderen. Na de grammatica volgt een lijst van woorden die uit het hoofd geleerd

dienen te worden. Vervolgens komen de oefeningen, meestal drie in soort: oefeningen waarin de zojuist verworven kennis van de grammatica toegepast wordt; oefeningen waarin Arabische zinnen van klinkertekens moeten worden voorzien en vertaald moeten worden; en een oefening waarin Nederlandse zinnen in het Arabisch vertaald moeten worden. Bijna alle lessen sluiten af met conversatieoefeningen. Hierin worden situaties geschetst die u kunt tegenkomen tijdens uw verblijf in een Arabisch land. Aan de hand van de geschetste situaties produceert u zelf conversaties. Ter illustratie is voor elke oefening een voorbeeldconversatie online gezet.

De beschrijving van de grammatica van het Arabisch in dit boek volgt de beschrijving zoals die aangetroffen wordt in 'klassiekers' als Wrights *Grammar of the Arabic Language* en Fishers *Grammatik des klassischen Arabisch*. Op één punt is gekozen voor een benadering die de meer helderheid schept in de grammaticale beschrijving van het Arabisch: bijwoordelijke bepalingen worden altijd als aparte constituenten beschouwd naast onderwerp en predicaat.

Docenten die dit boek gaan gebruiken wil ik sterk aanbevelen de cursisten alle Arabische zinnen volledig te laten vocaliseren. Ten eerste vanwege de oefening die daarmee samengaat: bij het bepalen van de juiste vocalen oefenen de cursisten zowel woordenschat als morfologie als syntax. Ten tweede omdat daarmee de grammaticale kennis van de cursist uitstekend gecontroleerd kan worden.

Dat dit boek geschreven is, is te danken aan Roel Otten, mijn leermeester in het Arabisch die eind jaren negentig het idee opperde een cursus te schrijven voor gebruik aan de Universiteit Utrecht. Tijdens het schrijven van de cursus heeft hij regelmatig zeer waardevolle suggesties gedaan. In de jaren dat de cursus in het onderwijs is ingezet, hebben opmerkingen en vragen van studenten en collega's veel bijgedragen aan het boek zoals het er nu is. In het bijzonder wil ik Sabri Emam, Remco Nieuwenhuis, Mohamed El Ayoubi en Mariska Keizer voor hun bijdragen bedanken. Veel dank ben ik verschuldigd aan Maschenka Balkenhol die, in het laatste jaar voor publicatie, met scherpe blik het manuscript verschillende keren nagekeken heeft. Ten slotte wil ik Abir Sarras, Maschenka Balkenhol, Olly Akkerman, Mohamed El Ayoubi en Daniël Meijer bedanken voor hun onmisbare bijdrage aan het tot stand komen van de audiofragmenten.

Corné Hanssen
Utrecht 2015

Bij deze uitgave hoort een website met extra materiaal, waaronder de audiofragmenten met uitgeschreven versies van de conversaties. De website is te bereiken via **www.coutinho.nl**.

Inhoud

Het Arabisch

1 Taalverwantschap	13
2 Een Semitische taal	13
3 Standaardarabisch	14
4 Klassiekarabisch	16
5 Achteruitgang en heropleving	17

Het Arabische schrift

1 De herkomst van het Arabische schrift	18
2 Transcriptie en translitteratie	19
3 Het Arabische alfabet	21
4 Uitspraak en schrijfwijze van de letters	22
5 Aanduiding van de klinkers	26
6 De verschillende lettervormen	27
7 Cijfers	31
8 Lange klinkers	32
9 Klemtoon	33
10 tā' marbūta	35
11 'alif mamdūda en 'alif maqṣūra	35
12 Nunatie	36
13 shadda	37
14 Hamzadragers	38
15 madda, dolk-'alif	42
16 'alifu l-waṣli, hamzatu l-waṣli, lidwoord en hamzatu l-qat'i	43
17 Het lidwoord, zon- en maanletters	44
18 Woordfusie	46
19 Ligaturen	46

Les 1

1.1 Woordsoorten	48
1.2 Persoonlijke voornaamwoorden	48
1.3 Zelfstandige naamwoorden	49
1.4 Bepaaldheid	49
1.5 De nominale zin	50
1.6 Bijwoordelijke bepalingen	50
1.7 De <i>ja-</i> of <i>nee-vraagzin</i>	51
1.8 De woordvolgorde in de nominale zin	52
1.9 Het geslacht	53

1.10	<i>Wat is dit?</i>	53
1.11	Het partikel , <i>en</i>	54

Les 2

2.1	Persoonlijke voornaamwoorden	58
2.2	Naamvallen	58
2.3	Voorzetsels	59
2.4	<i>Hebben</i> en <i>bezitten</i>	60
2.5	Bijvoeglijke naamwoorden	60
2.6	Predicaat en attribuut	61
2.7	Het gebroken meervoud	62
2.8	Het grammaticale getal	63
2.9	<i>Wie</i> en <i>wat</i>	63

Les 3

3.1	De persoonlijke voornaamwoorden in de genitief	69
3.2	De genitiefconstructie	71
3.3	Bijvoeglijke naamwoorden in de genitiefconstructie	73

Les 4

4.1	De aanwijzende voornaamwoorden	80
4.2	Het werkwoord <i>zijn</i> in de verleden tijd	81
4.3	De verbale zin	82
4.4	Het complement van كان	83
4.5	Bijwoordelijke en bijvoeglijke bepalingen	84
4.6	Het meervoud van adjectieven	84
4.7	Het gezonde meervoud	85

Les 5

5.1	De dualis	92
5.2	Tijd en aspect	93
5.3	De vervoeging van het perfectum	93
5.4	De vertaling van het perfectum	95
5.5	Het complement in de verbale zin	95
5.6	De persoonlijke voornaamwoorden als complement	96
5.7	Diptoten	97

Les 6

6.1	De telwoorden <i>een</i> en <i>twee</i>	104
6.2	De dualis van de persoonlijke voornaamwoorden	104
6.3	Wortel en morfeemtype	105
6.4	De stammen van het werkwoord	106
6.5	ل voor de ontkenning van het perfectum	108

6.6	Adjectieven als substantief	108
6.7	Het werkwoord ليس	109

Les 7

7.1	Het imperfectum	116
7.2	De betekenis van het imperfectum	119
7.3	Het partikel أَنْ dat	120

Les 8

8.1	Verba mediae geminatae	128
8.2	Het nisba-adjectief	131
8.3	أَيُّهَا en يَا : Oh!	133
8.4	De algemene ontkenning met لَا	134

Les 9

9.1	De modi van het imperfectum	141
9.2	De conjunctief	141
9.3	De apocopaat	143
9.4	De imperatief	145
9.5	Het vraagpartikel أ	146
9.6	Kunnen en moeten	147
9.7	De partikels أم en أو	147

Les 10

10.1	Holle werkwoorden	154
10.2	De vervoeging van de holle werkwoorden	154
10.3	De vervoeging van stam I	157
10.4	De zes naamwoorden	159
10.5	Het partikel قَدْ	160

Les 11

11.1	Verba tertiae infirmae	166
11.2	De vervoeging van stam I	167
11.3	De vervoeging van de afgeleide stammen	171
11.4	De telwoorden 0 t/m 10	172

Les 12

12.1	Tijd en aspect	180
12.2	De continue of herhalende verleden tijd	180
12.3	Het plusquamperfectum	181
12.4	Het futurum exactum	182
12.5	كُلُّ geheel, ieder, elk, alle	182
12.6	Werkwoorden van stam I waarvan de eerste radicaal een ج is	183

Les 13

13.1 De reële voorwaardelijke zin	192
13.2 بعض <i>een deel</i>	193
13.3 Werkwoorden waarvan de eerste radicaal ء is	194

Les 14

14.1 De oneigenlijke genitiefconstructie	202
14.2 إن <i>waarlijk</i>	203
14.3 Werkwoorden van stam VIII	204
14.4 جميع <i>alle, allen</i>	205

Les 15

15.1 De toestandszin	211
15.2 De werkwoorden رأى <i>zien</i> en أرى <i>tonen</i>	213
15.3 De reële voorwaardelijke zin met إن	214
15.4 De partikels إن , أن , أن en إن	215

Les 16

16.1 Verbale nomina	222
16.2 Deelwoorden	222
16.3 De vorm van de deelwoorden	223
16.4 Deelwoorden van stammen met een zwakke middenradicaal	224
16.5 Deelwoorden van verba mediae geminatae	225
16.6 Betekenis en gebruik van de deelwoorden	226
16.7 Het meervoud van deelwoorden	227
16.8 De toestandsaccusatief	228

Les 17

17.1 De betrekkelijke bijzin	236
17.2 Het zelfstandige relativum	238
17.3 Het collectief	239

Les 18

18.1 De irreële voorwaardelijke zin	248
18.2 Nomina tertiae infirmae	249
18.3 Rangtelwoorden	253

Les 19

19.1 De elatief	262
19.2 De elatief als predicaat	262
19.3 De elatief als attribuut	263
19.4 De elatief als substantief	264
19.5 Kleuradjectieven	265

19.6 De تمييز-accusatief	266
Les 20	
20.1 Appositie	274
20.2 De telwoorden 1 tot en met 19	275
20.3 De telwoorden 20 tot en met 100	277
20.4 Samenvatting	278
20.5 Letterwaarden	278
Les 21	
21.1 Het naamwoord نفس	285
21.2 Het naamwoord غير	286
21.3 أي welke, een of ander	287
21.4 Niemand, niets, geen	288
21.5 Verdere betekenissen van het perfectum	289
Les 22	
22.1 Het passief	297
22.2 Het passief van zwakke werkwoorden	298
22.3 De zinsbouw rond het passief	300
Les 23	
23.1 De toestandszin	309
23.2 De toestandszin zonder و	309
23.3 Werkwoordsgroepen	310
23.4 Het adjectief als complement van een werkwoord	313
Les 24	
24.1 Het verbaal substantief	320
24.2 De maşdar van de afgeleide stammen	321
24.3 Betekenis en gebruik van de maşdar	323
Les 25	
25.1 Het partikel إلا	333
25.2 De maşdar als bijwoordelijke bepaling	334
25.3 Vierradicalige werkwoorden	335
25.4 إنما en بل	336
25.5 عدم niet-bestaan	337
Les 26	
26.1 Het objectpartikel إيا	344
26.2 (ما) خلا , (ما) عدا , سوى , غير	345
26.3 Mogelijk, wellicht, misschien	346
26.4 De grammaticale werking van deelwoorden	347

Les 27

27.1 De energicus	355
27.2 سواء en إمّا	356
27.3 Het nomen vicis	357
27.4 ل : li of la	357
27.5 شبه en مثل	358
27.6 منذ , منذ , منذ vanaf, sinds, geleden	359

Les 28

28.1 Het voornaamwoord ذو	369
28.2 Het naamwoord كم	370
28.3 Tijd	371
28.4 إمّا en لَمَّا	372
28.5 Primaire en secundaire voorzetsels	373

Les 29

29.1 De betekenissen van ما	382
29.2 De verkorte relatieve zin	384

Les 30

30.1 De telwoorden 100 en hoger	396
30.2 Overzicht van de hoofdtelwoorden	398
30.3 Rangtelwoorden	399
30.4 Datum	399

Paradigmata

1 De stammen van het drieradicalige werkwoord	409
2 De vervoeging van stam I	410
3 Werkwoorden met gelijke 2 ^e en 3 ^e radicaal: مرّ\مَرَّ	411
4 Holle werkwoorden: قال\يَقُول	412
5 Holle werkwoorden: باع\يَبِيع	413
6 Holle werkwoorden: خاف\يَخَاف	414
7 Werkwoorden met zwakke eindradicaal: دعا\يَدْعُو	415
8 Werkwoorden met zwakke eindradicaal: رمى\يَرْمِي	416
9 Werkwoorden met zwakke eindradicaal: لقي\يَلْقَى	417
10 Afgeleide stammen met zwakke middenradicaal: ب ي ع	418
11 Afgeleide stammen met zwakke eindradicaal: ق ض ي	418
12 Tijd en aspect	419
13 Bevestiging en ontkenning	419

De twee hamza's

Index

Het Arabisch

1 Taalverwantschap

Als wij het Nederlands vergelijken met onze buurtalen het Duits en het Frans, dan zien wij dat de overeenkomst tussen het Nederlands en het Duits veel groter is dan tussen het Nederlands en het Frans. Zouden wij een reis maken van Haarlem naar Frankfurt en onderweg luisteren naar de dialecten, dan zouden we merken dat er geen taalgrens tussen Nederland en Duitsland bestaat, maar dat de dialecten van een streek naar de volgende stapsgewijs in elkaar overgaan. Bij een reis naar Parijs is de situatie geheel anders: tot halverwege België veranderen de dialecten stapsgewijs, maar plotseling verandert de spreektaal volledig; we zijn in het Franse taalgebied beland.

Nederlands en Duits zijn verwante talen: zij behoren samen met onder andere de Scandinavische talen en het Engels tot de groep van de Germaanse talen. Het Frans behoort samen met onder andere het Spaans, het Italiaans en het Roemeens tot de groep van de Romaanse talen. In het oosten van Europa vinden we een derde groep van verwante talen: de Slavische talen. Taalkundig onderzoek heeft aangetoond dat deze taalgroepen met elkaar verwant zijn en alle behoren tot de zogenaamde Indo-Europese taalfamilie. Zelfs als wij Noord-Amerika buiten beschouwing laten, is het geografische spreidingsgebied van deze talen enorm. Het strekt zich uit van IJsland in het Westen tot Bengalen in het Oosten. Het Sanskriet, vele moderne talen van India, het Perzisch en de Koerdische talen behoren allemaal tot de familie van de Indo-Europese talen.

2 Een Semitische taal

Het Arabisch behoort niet tot de Indo-Europese talenfamilie. Het is verwant met talen waarvan sommige nog gesproken worden, we spreken dan van *levende* talen, en andere die ons alleen uit teksten bekend zijn, zogenaamde *dode* talen. De bekendste taal waarmee het Arabisch verwant is, is het Hebreeuws, de schrifttaal van het jodendom en, in zijn moderne variant het Ivriet, de officiële taal van Israël. Het Hebreeuws is als taal van de geschriften van het Jodendom een dode taal in die zin dat er niet in geconverseerd wordt; het Ivriet is de levende, gesproken en geschreven variant ervan. Een andere taal verwant aan

het Arabisch met een dode en levende variant is het Aramees. In de laat-antieke tijd de *lingua franca*, de algemene omgangstaal, in het Midden-Oosten, bestaat het heden ten dage alleen als liturgische taal van oosterse christenen en als spreektaal in een klein aantal dorpen in Syrië. In Afrika, in Ethiopië, vinden we nog een levende taal verwant aan het Arabisch: het Ethiopisch. Tot de talen die wij alleen uit teksten kennen, behoren het Akkadisch, de in spijkerschrift geschreven taal van het Babylonische rijk, en het Ugaritisch waarvan resten gevonden zijn in de gebieden aan de oostelijke Middellandse Zeekust.

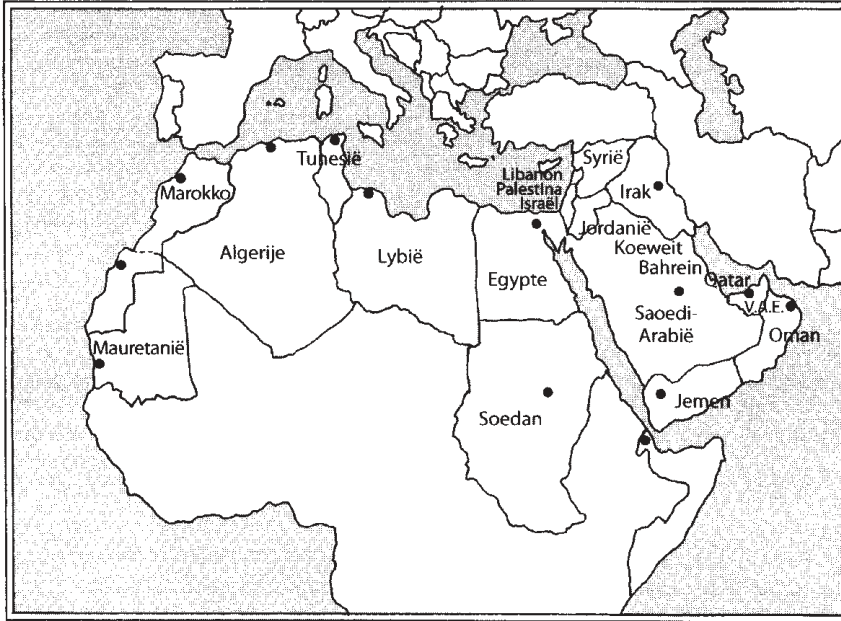
Dat deze talen verwant zijn, werd al enkele eeuwen geleden door taalkundigen in Europa opgemerkt. De Duitse historicus Ludwig Schlözer stelde in 1781 voor de naam *Semitische talen* ervoor te gebruiken. De term was genomen uit Genesis 10 en 11 waarin melding gemaakt wordt van Ham en Sem, zonen van Noah. De verschillen tussen de Semitische talen onderling zijn niet heel groot, ongeveer zoals tussen de Germaanse talen onderling. Het Hebreeuws en het Arabisch lijken ongeveer net zoveel op elkaar als het Nederlands en het Duits. Net zoals de Germaanse, Romaanse, Slavische en andere talen samen tot de Indo-Europese taalfamilie horen, zo horen de Semitische talen met een aantal andere taalgroepen, waaronder de Berbertalen, de Tsjadische talen en de varianten van het Oud-egyptisch, tot de familie van de *Afro-Aziatische* talen. De oude benaming voor deze familie, *Semito-Hamitische* talen, wordt niet langer gebruikt. Over de verwantschap tussen de Indo-Europese en de Afro-Aziatische talenfamilies bestaan alleen speculatieve hypothesen.

Nederlands en Arabisch behoren dus tot twee taalfamilies die zodanig van elkaar verschillen dat we in woordenschat, woordopbouw en zinsbouw vrijwel geen overeenkomsten zien. Dat betekent dat wij bij het leren van het Arabisch bij niveau nul beginnen, en ons de taal eigen moeten maken beginnend met de meest eenvoudige zinnen.

3 Standaardarabisch

Het Arabisch dat in dit boek gepresenteerd wordt is het Standaardarabisch. Het is de officiële landstaal van de landen van de Arabische wereld, die zich uitstrekt van Marokko in het Westen tot en met Irak in het Oosten. Het westelijke deel van de Arabische wereld, Marokko, Algerije en Tunesië, wordt ook wel aangeduid met de term *Maghreb*, een Arabisch woord dat ‘westen’ betekent. Lybië ligt op de grens van de Maghreb en het Midden-Oosten, waartoe het oostelijk deel van de Arabische wereld behoort met Egypte, de landen van het Arabisch schiereiland,

Syrië, Palestina, Israël en Irak. Ten zuiden van de Maghreb en Egypte liggen in Afrika, van west naar oost, Mauretanië, Tsjaad en Soedan, waar het Arabisch eveneens de officiële landstaal is. In Eritrea en Somalië wordt het naast andere talen gebezigd.



De Arabische wereld

Wat betekent nu in de praktijk de uitspraak dat het Arabisch de officiële taal van al deze landen is? Als we luisteren naar hoe de mensen in de dagelijkse omgang onderling spreken, merken we dat de taal die zij gebruiken per streek of zelfs per dorp verschilt. Dat kan dus geen Standaardarabisch zijn. Het blijkt dat wij in de Arabische wereld ‘op straat’ vrijwel nooit Standaardarabisch horen. Het wordt niet gesproken en we kunnen zeggen dat het als spreektaal een dode taal is. Hetgeen men spreekt is een plaatselijk dialect van het Arabisch dat men in zijn jeugd thuis als moedertaal geleerd heeft. Lezen we een boek, krant of tijdschrift dan zien we dat de geschreven taal wél in de hele Arabische wereld hetzelfde is; we hebben dan inderdaad te maken met het Standaardarabisch. Ook in nieuwsbulletins op radio en televisie, officiële verklaringen, lezingen en voordrachten komen wij Standaardarabisch tegen; in die zin is het een levende taal. Inwoners van de Arabische wereld leren het Standaardarabisch op school, en afhankelijk van de duur van hun opleiding zijn hun vaardigheden erin meer of minder ontwikkeld. Deze situatie, waarbij de sprekers van een taal twee

varianten van een taal gebruiken, noemen we *diglossie*. Welke variant van het Arabisch de spreker op een bepaald moment gebruikt is in de eerste plaats afhankelijk van hoe formeel de omstandigheden zijn. In zeer informele situaties, bijvoorbeeld thuis met familie, zal zuiver dialect gesproken worden; in zeer formele situaties zal men proberen zo goed mogelijk Standaardarabisch te spreken. Daartussen is er een continuüm waarop de spreker zich kan bevinden: hoe formeler de situatie hoe dichter het Standaardarabisch benaderd wordt. In boeken, tijdschriften en kranten treffen wij, met uitzondering van korte teksten bij cartoons of moppen, alleen Standaardarabisch aan.

4 Klassiekarabisch

Onze kennis van de geschiedenis van het Arabisch reikt terug tot in de zesde eeuw. De oudst bekende teksten zijn gedichten uit de tijd voor de islam, die door moslims de *dzjahiliyya*, de tijd van de onwetendheid – namelijk ten aanzien van het ware geloof – genoemd wordt. Iets later, uit de begintijd van de islam in de zevende eeuw, hebben wij de Koran die volgens de orthodoxe leer van de islam in het Arabisch aan Mohammed geopenbaard is. In de achtste eeuw, onder de kaliefen van de Abbasidendynastie, wordt het Arabisch de nieuwe cultuurtaal van het Midden-Oosten waarbij het de plaats inneemt van het Syrisch, het Grieks en het Perzisch. Er komt een enorme vertaalactiviteit op van literaire werken uit deze talen naar het Arabisch. De door de Abbasiden gestichte hoofdstad van het rijk, Bagdad, wordt het centrum van literatuur, wetenschap en kunst. Het gouden tijdperk van de Arabische literatuur breekt aan en zal duren tot in de elfde eeuw. Het is het tijdperk waarin de grammatica van het Arabisch wordt vastgelegd. De tot vandaag belangrijkste taalkundige van het Arabisch, de Pers Sibawayhi, schrijft in de tweede helft van de achtste eeuw een grammatica die de basis is voor alle grammatica's die na hem geschreven zijn. Het in deze periode in regels vastgelegde Arabisch is het *Klassiekarabisch*. Het heeft naamvallen en een uitgebreid systeem van wijzen waarin het werkwoord vervoegd kan worden. Naast het Klassiekarabisch als taal van de hoge cultuur, werden er overal lokale dialecten gesproken. Niet alle geschreven taal voldeed aan de strenge regels van het Klassiekarabisch; teksten waarin de regels niet volledig werden nageleefd of waarin de invloed van dialecten merkbaar was behoren tot een Arabisch dat *Middelarabisch* genoemd wordt.

Van halverwege de elfde eeuw tot het einde van de Abbasidendynastie bij de inval van de Mongolen duurt het zilveren tijdperk. Het is een tijdperk waarin de quantiteit van de literatuur blijft groeien, maar de vitaliteit en originaliteit van het gouden tijdperk afgenomen zijn. De islamitische scholastiek met haar theologische en filosofische werken bereikt haar hoogtepunt.

5 Achteruitgang en heropleving

In de eeuwen na de inval van de Mongolen in 1258 wordt het grootste deel van de Arabische wereld geregeerd door mammelukdynastieën van vaak Turkse origine. Van de zestiende tot de twintigste eeuw behoren het Midden-Oosten, Egypte, Noord-Afrika (Marokko uitgezonderd) en het Arabisch schiereiland tot het Osmaanse rijk dat Istanbul als hoofdstad heeft. Voor de Arabische literatuur zijn met name de laatste eeuwen uit deze periode een tijd van stagnatie en zelfs achteruitgang. De verlichting gaat aan de Arabische wereld voorbij. De daardoor opgelopen achterstand op technologisch en cultureel vlak wordt de Arabieren met een schok duidelijk bij de snelle verovering van Egypte door Napoleon Bonaparte in 1798. In het kielzog van de Franse troepen komen archeologen het land binnen en bloeit de egyptologie op. In Europa veroorzaakt de kennismaking met de Arabisch-islamitische cultuur later een rage in mode en kunst: het oriëntalisme.

De Fransen bleven slechts vijf jaar in Egypte, maar de van oorsprong Albanese gouverneur van de Osmanen, Mohammed Ali, die na hun aftocht Egypte regeert, ziet het belang van de westerse kennis en begint het land te hervormen. Een drukpers wordt geïnstalleerd, werken uit Europese talen worden vertaald, Egyptenaren worden naar Frankrijk en Italië gestuurd om daar opgeleid te worden. In Libanon, dat destijds deel uitmaakte van groot-Syrië, zijn het katholieke missionarissen die jonge Arabieren op westerse leest schoeien. Een van de gevolgen van dit alles is de *nahda*, de heropleving, van de Arabische literatuur. Na een periode van vertalingen en adaptaties in de negentiende eeuw, verschijnen in de eerste helft van de twintigste eeuw de eerste authentieke moderne Arabische werken. Vervolgens ontwikkelt de Arabische literatuur zich door alle bekende literaire stromingen en genres heen. Een voorlopig hoogtepunt heeft zij gevonden in de in 2006 overleden Egyptenaar Naguib Mahouz die in 1988 de Nobelprijs voor de literatuur won.

Het Arabische schrift

1 De herkomst van het Arabische schrift

Het Arabisch behoort samen met onder meer het Aramees en het Hebreeuws tot de Semitische talen. Een kenmerk van deze talen is dat zij maar een klein aantal klinkers kennen. Zo heeft het Arabisch slechts drie klinkers die verschillen in woordbetekenis kunnen opleveren. In het Latijnse schrift geven wij deze drie klinkers weer als *a*, *u*, en *i*. De klank van elk van deze klinkers is enigszins variabel: de *a* klinkt meestal als de *e* in *echt*, maar kan ook als de *a* in *acht* klinken. De *u* klinkt meestal als de *oe* in *soep*, maar soms als *o* in *sop*. De *i* kan als de *ie* in *Piet* of als de *i* in *pit* klinken. Welke klank optreedt, hangt af van de medeklinkers die er omheen staan. Het Arabisch heeft veel minder klinkers dan het Nederlands, maar meer medeklinkers. Bij de andere Semitische talen is dat ook het geval.

Het alfabetische schrift waarbij één letter min of meer één klank weergeeft, is ontwikkeld bij volkeren die Semitische talen spraken. De letters van deze schriften geven alleen medeklinkers weer. Voor de klinkers werden geen tekens bedacht, zij werden eenvoudig niet opgeschreven. Door de aard van de Semitische talen levert dit bij het lezen van een tekst geen grote problemen op. De vroegste alfabetten treffen wij aan in het oostelijk kustgebied van de Middellandse Zee. Alle alfabetschriften die heden in gebruik zijn voor de talen van Europa, het Midden-Oosten en het Indische subcontinent stammen af van deze vroege schriften. De Grieken namen het schrift van de Feniciërs over: voor zover het mogelijk was gebruikten zij dezelfde letters voor dezelfde klanken. Omdat de taal van de Feniciërs meer medeklinkers had dan het Grieks, bleef een aantal letters over, en deze gebruikten de Grieken voor het weergeven van de klinkers. De Romeinen ontwikkelden ten slotte de lettervormen die wij nu nog gebruiken.

Het Arabische schrift kent een aantal varianten. De meeste Arabische teksten zijn gedrukt in een variant van een schrift dat *Naskhī* heet. Ook in deze cursus gebruiken wij dit schrift. Het *Naskhī* stamt zeer waarschijnlijk – via het Nabatees, dat in Petra (Jordanië) geschreven werd – af van het vroege Aramees, dat weer grote gelijkenis vertoont met het Fenicisch. Het volgende schema geeft een overzicht van de verschillende schriften, en verschaft zo een indruk van de ontwikkeling die het schrift in de loop van twee- à drieduizend jaar heeft doorgemaakt.

Latijn	<	Grieks	<	Fenicisch	Aramees	>	Nabatees	>	Naskhi
A		A		𐤀	𐤁		𐤂		ا
B		B		𐤃	𐤄		𐤅		ب
C		Γ		𐤆	𐤇		𐤈		ج
D		Δ		𐤉	𐤊		𐤋		د
E		E		𐤌	𐤍		𐤎		ه
F / V / Y		F / Y		𐤏	𐤐		𐤑		و
Z		Z		𐤒	𐤓		𐤔		ز
H		H		𐤕	𐤖		𐤗		ح
		Θ		𐤘	𐤙		𐤚		ط
I		I		𐤛	𐤜		𐤝		ي
K		K		𐤞	𐤟		𐤠		ك
L		Λ		𐤡	𐤢		𐤣		ل
M		M		𐤥	𐤦		𐤧		م
N		N		𐤨	𐤩		𐤪		ن
X		Ξ		𐤬	𐤭		𐤮		س
O		O		𐤯	𐤰		𐤱		ع
P		Π		𐤳	𐤴		𐤵		ف
		Μ		𐤶	𐤷		𐤸		ص
Q		Ϟ		𐤹	𐤺		𐤻		ق
R		P		𐤼	𐤽		𐤾		ر
S		Σ		𐤿	𐥀		𐥁		ش
T		T		𐥃	𐥄		𐥅		ت

2 Transcriptie en translitteratie

Woorden in een voor een lezer onbekend schrift zijn voor die lezer onleesbaar, en moeten omgezet worden in een schrift dat de lezer kent. Dat kan op twee manieren: door *transcriberen*, waarbij de *klank* van het vreemde woord in het eigen schrift wordt geschreven, of door *translittereren*, waarbij het woord *letter voor letter* in het eigen schrift wordt omgezet.

Een tabel die aangeeft welke letter door welke vervangen dient te worden, is voldoende voor het maken van een translitteratie. Het met de juiste uitspraak hardop *lezen* van een getranslittereerd woord is echter vaak niet gemakkelijk. In woorden getranslittereerd uit het Arabisch ontbreken de klinkers omdat het Arabische schrift geen klinkers heeft. De naam van de profeet bijvoorbeeld, ziet er in translitteratie als volgt uit: *mḥmd*. Wanneer de klank van het vreemde woord in het eigen schrift wordt geschreven, spreken wij van *transcriberen*. Transcriberen is moeilijker dan translittereren want er is kennis van de taal nodig om vast te stellen hoe woorden in die taal klinken. De klank van het Engelse woord *knight* in Nederlandse transcriptie zou *naith* zijn. Bij het transcriberen van Arabisch is kennis van de taal met name nodig om de klinkers aan te kunnen vullen. Een transcriptie van de naam van de profeet is *muḥammad*. Merk op dat deze transcriptie afwijkt van *Mohamed*, de gebruikelijke wijze waarop wij deze naam in het Nederlands aantreffen. Deze schrijfwijze is geen transcriptie – want hij doet geen recht aan de Arabische klankstructuur – maar het gaat hier om een Arabisch *leenwoord* in het Nederlands.

Samenvattend: translitteratie is het omzetten van de schrifttekens;
transcriptie is het omzetten van de spraakklanken.

Om een getranscribeerd woord op de juiste wijze uit te spreken, moet duidelijk zijn hoe de letters van de transcriptie dienen te klinken. Een flink aantal Arabische medeklinkers heeft, zoals volgens de tabel op de vorige bladzijde te verwachten was, dezelfde klank als de Nederlandse medeklinkers, maar omdat het Arabisch meer medeklinkers heeft dan het Nederlands moeten enkele extra lettertekens bedacht worden. Dit gebeurt onder andere door de Latijnse letters te voorzien van een punt. De *ḥ* in *muḥammad* is de transcriptie van de letter ح die voor een klank staat die het Nederlands niet heeft, maar die enigzins op de klank van de *h* lijkt. Andere Arabische letters worden in deze cursus getranscribeerd door twee opeenvolgende letters. De letter ث , die klinkt als *th* in *thing*, transcriberen wij met *th*.

De drie klinkers van het Arabisch worden getranscribeerd met *a*, *u* en *i*. Zij kunnen kort of lang zijn. Lang wil zeggen dat zij langer aangehouden worden. De transcriptie van de lange klinkers is *ā*, *ū* en *ī*; zij hebben dezelfde klank als de korte maar duren langer.

Een gezaghebbende wijze van transcriberen is die van de *Encyclopaedia of Islam*. In deze cursus gebruiken wij deze wijze met twee modificaties: de ق wordt niet als *k* maar als *q* getranscribeerd, en combinaties van 2 letters worden niet onderstreept.

3 Het Arabische alfabet



De volgende tabel geeft een overzicht van de letters van het Arabische alfabet met een transcriptie van hun naam en hun translitteratie:

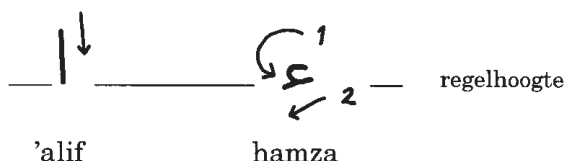
letter	naam	translitteratie
ا	'alif	'
ب	bā'	b
ت	tā'	t
ث	thā'	th
ج	jīm	j
ح	ḥā'	ḥ
خ	khā'	kh
د	dāl	d
ذ	dhāl	dh
ر	rā'	r
ز	zāy	z
س	sīn	s
ش	shīn	sh
ص	ṣād	ṣ
ض	ḍād	ḍ
ط	ṭā'	ṭ
ظ	ẓā'	ẓ
ع	ʿayn	ʿ
غ	ghayn	gh
ف	fā'	f
ق	qāf	q
ك	kāf	k
ل	lām	l
م	mīm	m
ن	nūn	n
ه	hā'	h
و	wāw	w
ي	yā'	y

4 Uitspraak en schrijfwijze van de letters

ا 'alif. Dat het Arabisch geen letters heeft voor het aanduiden van klinkers is niet helemaal waar. Voor de *korte* klinkers zijn er inderdaad geen letters, maar voor de *lange* klinkers wel. Voor het aanduiden van een lange *ā* wordt de letter 'alif ا gebruikt. De oorspronkelijke klank van deze letter is de zogenaamde *stemandklik*. In het Nederlands kennen wij deze klank ook maar gebruiken wij er geen aparte letter voor. Hij bevindt zich bijvoorbeeld tussen de *e* en de *a* van het woord *beambte* of voor de *a* van *ambt*. Omdat de 'alif voor het aanduiden van de lange *ā* gebruikt wordt, is er een apart teken gemaakt voor het aanduiden van de stemandklik: de *hamza*. De plaats van uitspraak van de stemandklik ligt in de buurt van de plaats van uitspraak van de 'ayn, namelijk in de keel. Daarom heeft men voor de hamza het bovenste deel van de ع genomen: ء. Soms neemt men niet de 'alif maar de hamza als eerste teken van het alfabet.

De *translitteratie* van de 'alif is altijd ' , de *transcriptie* van de 'alif als lange *ā* is *ā*. De *transcriptie* van de hamza is altijd ' , de hamza wordt niet getranslittereerd.

Schrijfwijze



ب *bā'* klinkt als Nederlandse *b*, óók als laatste letter van een woord. *bāb* mag dus niet als *bāp* uitgesproken worden. Schrijfwijze:



ت *tā'* klinkt als *t*. Schrijfwijze is als die van ب

ث *thā'* klinkt als de *th* uit het Engelse *thin*, stemloos (d.w.z. zonder dat de stembanden trillen) met de tong tussen de tanden. Schrijfwijze is als ب

ج *jīm* klinkt als *J* in het Engelse *John*. — —

ح *hā'* is een onbekende klank in het Nederlands. Het bovenste deel van de keel wordt enigzins vernauwd met behulp van de keelspiertjes en het achterste deel van de tong. Door de vernauwde keel wordt lucht geblazen zonder dat de stembanden meetrillen. Schrijfwijze is als ج

خ *khā'*. De lettercombinatie *kh* wordt uitgesproken als de *ch* in *acht*. Schrijfwijze is als ح

ڤ *dāl* klinkt als *d*, ook aan het eind van een woord. De ڤ staat op de regel en heeft de vorm van een boemerang.

— د —

ذ *dhāl*. De lettercombinatie *dh* wordt uitgesproken als *th* uit het Engelse *that*. Stemhebbend (de stembanden trillen) en met de tong tussen de tanden. Schrijfwijze is als ذ

ر *rā'* klinkt als tongpunt-*r*, met de voorkant van de tong trillend tegen de achterkant van de boventanden. De ر hangt aan de regel en heeft de vorm van een banaan.

— ر —

ز *zāy* als *z* in *zomer*, altijd stemhebbend (dus nooit als *s*). Schrijfwijze is als ز

س *sīn*, klinkt als *s*.

— س —

ش *shīn*. De lettercombinatie *sh* wordt uitgesproken als *sj* in *sjaal*. Schrijfwijze is als ش

ص *ṣād*. De ص *ṣād*, ض *ḍād*, ط *ṭā'* en ظ *ẓā'* zijn de zogenaamde *emfatische* letters. Bij de uitspraak van deze letters worden de zijkanten van de tong tegen de binnenkant van de kiezen in de bovenkaak gelegd terwijl het middendeel van de tong naar beneden gebracht wordt. Het achterste deel van de tong wordt naar beneden, in de richting van de keel, gebracht. De lippen worden enigszins gerond, alsof er een *o* uitgesproken wordt. De klank van de emfatische letters is doffer dan die van de niet-emfatische. De *ṣād* klinkt als de Nederlandse *s*, maar dan emfatisch.

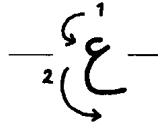
— ص —

ض *ḍād*, emfatische *d*. Schrijfwijze is als ض

ط *ṭā'*, emfatische *t*.

ظ *zā'*. De correcte uitspraak van deze letter is als emphatische *ẓ*, stemhebbend en met de tong tussen de tanden. Een goede transcriptie ervoor is *dh*, maar omdat deze typografisch ingewikkeld is, werd gekozen voor *z*. Bovendien spreken veel Arabischsprekenden de letter als een emphatische *z* uit. Schrijfwijze is als ط.

ع *ʿayn*, stemhebbende variant van ح. Het bovenste deel van de keel wordt flink vernauwd met behulp van de keelspiertjes en het achterste deel van de tong. Door de vernauwde keel wordt lucht geperst terwijl de stembanden meetrillen.

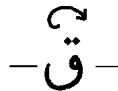


غ *ghayn*, een *r* achter in de mond. Het achterste deel van de tong trilt al dan niet regelmatig tegen het zachte gehemelte en de huig. Als de *r* in het Franse *Paris*. Schrijfwijze is als ع.

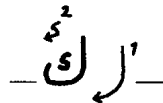
ف *fā'*, klinkt als *f*, met de boventanden op de onderlip. De ف staat op de regel.



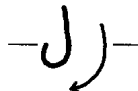
ق *qāf*, een onbekende klank in het Nederlands. De uitspraak is als *k*, maar het punt waar de tong het gehemelte raakt is verder achter in de mond. Het achterste deel van de tong komt tegen de huig aan. De boog van de ق gaat onder de regel door.



ك *kāf*, klinkt als *k*.



ل *lām*, klinkt als *l*, meestal met de tong hoog in de mond, niet als in het Amsterdams. De boog van de ل gaat onder de regel door.



م *mīm*, klinkt als *m*.

